

Dom izročila in današnje kulture

Čeprav smo v prejšnji številki našega glasila v fotokroniki obeležili svečano otvoritev prenovljene Vodnikove domačije na večer pred slovenskim kulturnim praznikom, je prav, da ponovimo misli, ki sta jih ob otvoritvi izrekla o našem prvem slovenskem pesniku, njegovem času in njegovih sodobnikih letošnji Prešernov nagradjenec, pesnik Tone Pavček in slovstveni zgodovinar dr. Joža Mahnič.

Tako je med drugim Tone Pavček dejal: »Dogodek, ki smo mu zadovoljne priče, je že sam tako redek in lep, da mu res ni treba lepih besedi okrasja; enkrat so spet dejstva sama tako zvoneča in glasna, da nas silijo v redko hvalnico dejanj. In ta dogodek, ta na novo oživljena hiša na Jami, z domačim imenom Pri kamniti mizi, v slavo Vodnika in našega vodnika, je zato v raznoterem našem dogajanju resnično dejanje, v vsesplošnem in vsemogočem agiranju akcija, ki vendarle izpričuje dostikrat pozabljeno resnico, naj besede postanejo dejanja. Tako se je prenovila in prerodila ta stara, dobra kmečka hiša prednikov Vodnikovih, kraj njegovega rojstva in priča nekdanjih uspešnežev z Ljubljanskega polja, da bi nam, dedičem slovenskega izročila preroditeljev, govorila o zgodovinskem spominu in o dolžnikih današnjih dni...»

Pozdravljam vas v imenu temeljev te hiše, ki segajo skozi stoletja v zgodovino narodov, ki so, preroditelji, svetili v temo prebujanja in narodnega samozavedanja in razsvetljevali z idejami razsvetljenstva pota narodu, kateremu je bilo vse njegovo delo namenjeno in žrtvovano. Koreninje te zgodovine sega nazaj, a se vrača k nam, v današnji čas s svojo temeljno resnico, ki je spoznanje in opozorilo: nič se ne začneja s kraja, od zdaj dalje, od nas naprej, duh človekov in bit naroda živita in utripata iz roda v rod v nezadržni in nepretrgani verigi, v nenehnem predajanju štafete in izročila enih drugim. Tako so te in take slovenske hiše ne le zgodovinsko obeležje, ne le naš dolg prednamcem, marveč naša potreba, iskanje v koreninju preteklosti moči, volje, poguma, sokov za našo današnjo in jutrišnjo rast. Kajti brez tega zgodovinskega spomina smo iztrgani, kakor naplavljeni na sipini, kakor nič, ki gre v nič. Z vsem, kar je bilo in kar je, gremo v tisto, kar bo. In tega, med nami rečeno, ni tako malo: res je Prešeren pel, da le krvavi punt poznamo, boj Vitovca in ropanje Turčije, a ob ta zunanja zgodovinska znamenja naše preteklosti so številni pred nami postavljali s svojim delom mogočne in pomembne kašipote, ki so mejniki našega razvoja, zasajeni v sredo naše narodne biti, kot vir naše narodne zavesti in sa-

mozavesti. Med njimi je na častnem mestu žlahtna družina naših preroditeljev, med njimi Vodnik, ki bi nam lahko bil v mnogočem vodnik.

Kaj mislim s tem? Preprosto in enostavno: Vodnikovo samo po sebi razumljivo in nepreračunljivo gorečnost za preporodni program žlahtne gospode duha Zoisovega omizja. Resda so bili sredi Evrope in duhovnih tokov tistega časa, ta sočasnost je očitna in še danes nam v zgovoren, a tudi briček poduk, hkrati pa seveda ta evropejskost ni bila v napoto živim prizadevanjem »naš jezik čeden narediti in ga

prirežati po drugih že osnaženih evropskih jezikih, saj je kranjski jezik sam na sebi bogat, le ljudje so revni na besedah, zato ker premalo spomina imajo na to, kar jih je mati učila. A ne le to jezikovno delo. Več: kar je Vodnik v četrto stoletja svojega mnogoterrega dela kot učitelj in buditelj slovenskega naroda storil ne le kot pesnik, kot časnikar, urednik prvih slovenskih Ljubljanskih novic, pisec poljudnih knjig, praktik, slovnice, garač pri besednjaku, šolskih knjigah in še in še, je za današnje pomanjkanje dela domala nerazumljivo! Ne le skrbi za jezik, za našo slovenščino, tudi delavoljno-

sti in garaštva bi se kazalo učiti pri njem! Zato pravim: v imenu duha te hiše želim novemu domu, da se vanj naseli to široko razumevanje tokov časa in življenja, zvestoba svojemu narodu in neskončna pripravljenost delati, delati, delati, da bi bili vredni dediči teh, ki jih sicer občasno upravičeno slavimo, a bi lahko svoj delavnik kdaj pa kdaj odmerjali po njihovih orjaških merah.

A ne le to: vsem, ki bodo polnili odslej ta dom, ko ga bodo naselili s svojo žlahtno prisotnostjo, s svojo besedo, s svojo ustvarjalno voljo, da bo postal dom izročila in dom današnje kulture, želim nekaj tiste vedre, uživaške, vesele in radovoljne narave Vodnika, ki so ga sicer muhe vodile v kloster, a ga prirojeni optimizem ob vsej garaški in vdani službi omiki in napredku slovenstva ni nikoli zapustil. Naj jim Vodnikovo izročilo, duh te stare hiše, na novo oživljene za današnji čas, ne bosta prazni besedi... Sedaj je tudi ta trenutek želja, da bi iz te hiše, iz tega doma svetila in žarčila čimbolj svetloba duha, sled tiste misli našega razsvetljenstva, da bi lahko tako danes kot jutri za Vodnikom vzklili: »Slovenec, tvoja zemlja je zdrava!«

Dr. Joža Mahnič: »V evropskem merilu imenujemo Vodnikov čas razsvetljenstvo, za posebno slovenska prizadevanja te dobe pa je prof. France Kidrič izbral oznako narodni prerod. Razsvetljenci so poudarjali kritični razum, se zavzemali za izkustvene, naravoslovne in praktične vede (na primer za razvoj kmetijstva) ter se borili za enakopravnost meščanstva s fevdalci in s tem utirali pot meščanski revoluciji v Franciji oziroma pohlavnim reformam (olajšanje bremen kmetom, uvedba obveznega šolanja) v Avstriji. Narodni preroditelji pri nas pa so si prizadevali, da bi se narodna zavest od posameznikov širila med množice, se borili za pravice slovenščine v javnosti, po šolah in uradih ter si prizadevali, da bi slovstvo gojilo poleg nabožnih vse bolj posvetne teme in zvrsti, pri vsem tem pa v glavnem še vedno ostalo utilitarno, poučno vzgojno, ne pa estetsko in izpovedno svobodno.

Prva znamenja narodnega preroda srečamo v Pohljnovi slovnici, ki je sicer znanstveno zgrešena, saj sloni na avtorjevem ljubljanskem govoru, obenem pa bralca spodbuja k ljubezni do materiščine in ga vabi k prvemu poskusom pesnenja pri nas. Večina naših preroditeljev se je zbrala okrog izobraženega in bogatega Žige Zoisa, ki jim je tudi določil delovni program in porazdelil delovne naloge. Japelj je z novim celotnim prevodom svetega pisma spet navezal na naravno in zdravo jezikovno dediščino protestantov ter doljnijski osnovi dodal značilnosti svoje gorenjske. Kumerdejev je skušal uveljaviti slovenščino v

osnovnih šolah na Kranjskem in pomagal Japlju pri prevajanju. Linhart je napisal našo prvo znanstveno kritično zgodovino in z »Micko« in »Matičkom« utemeljil slovensko prosvetno gledališče. Vodnik ni bil, kakor navadno mislimo, samo pesnik, čeprav bolj prizadeven kot nadarjen, dasi prej šaljivo poučen kakor osebno izpoveden v Prešernovem smislu. Po Zoisovih navodilih je izdal periodično branje za ljudstvo, najprej »Pratiko« in zatem »Novice« ter tako postal naš prvi novinar. Kot profesor na ljubljanski gimnaziji je, zlasti v letih francoskega medvladja, napisal vrsto slovenskih učbenikov. Vneto se je ukvarjal tudi z jezikoslovjem, objavil slovnico in pripravil slovar, pisal lepo in jedrnatu prozo, zbiral pa je tudi ljudske pesmi. Objavil je nekaj poučnih knjig za vsakdanje praktične potrebe — izvirne »Kuharske bukve« in prevedeno »Babištvo«. Vodnikov pomen torej ni toliko ali ne v poeziji, v kateri je bil le skromnejši predhodnik Prešernov, temveč v delu za splošno narodno kulturo in za olepšanje našega jezika. Poleg Linharta, ki je bil družbenopolitično bolj radikalen, a tudi estetsko oblikovno bolj nadarjen, dasi ni napisal nič povsem izvirnega, je bil Vodnik največja osebnost te dobe med Slovenci.«

Te izrečene besede se morajo vkoreniniti v naših srcih in Vodnikova domačija naj bi v resnici bila edinstven hram kulture, v katerega bi v prvi vrsti zahajali Šiškarji, pa tudi sleherni Slovenec. In sedaj, ko je Vodnikova domačija na stečaj odprla svoja vrata, lahko z zaupanjem gledamo njeno začeto poslanstvo.

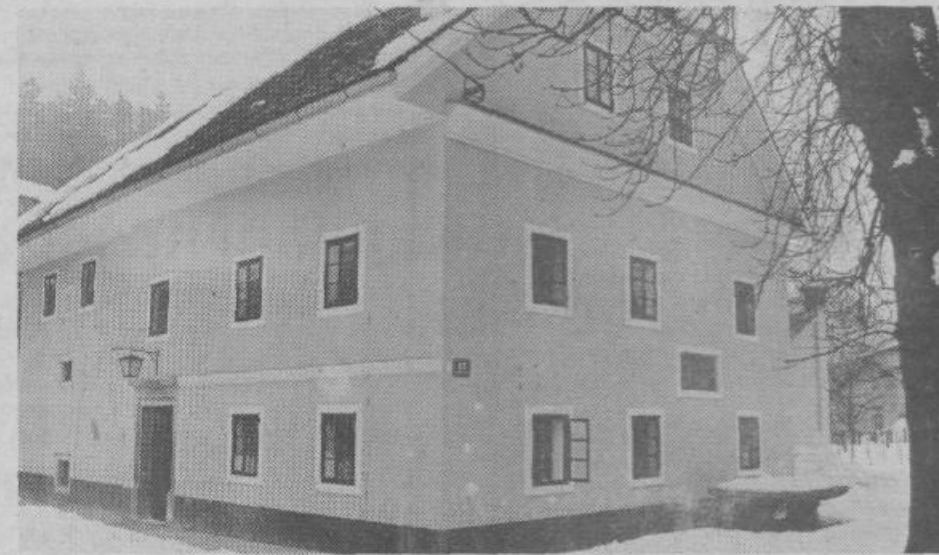
Vsekakor največjo vrednost predstavlja razstavljeno slovstveno delo Marka Pohlina, Žige Zoisa, Jurija Japlja, Blaža Kumerdeja in Antona Tomaža Linharta kakor tudi slovstvena prizadevanja samega Valentina Vodnika v izvirnih starih prvotiskih in kasnejše izdaje vse do današnjih dni, s publicističnimi in znanstvenimi spisi o njih, kakor tudi izbrano skupno gradivo ljudi, krajev in spomenikov, o samem Vodniku pa so tudi razstavljeni nekateri primerki ohranjenih rokopisov. Razstavo je vodila želja, podati čimbolj celostno in čimbolj nazorno podobo ne le Vodnika, temveč tudi dobo, v kateri je živel s svojimi sodobniki.

Končno je tu dobila svoje prostore naša občinska Zveza kulturno-prosvetnih organizacij, pionirska in mladinska knjižnica že deluje, razstavniki prostori pa čakajo na nove likovne ustvarjalce.

V naslovu Valentin Vodnik iz umetniške mape Ilesorezov Slavni Slovenci (1456-1758) Mihe Maleša.

Mario L. Vilhar

Vodnikova domačija vpisana med pomnike naše kulturne preteklosti

Letos je minilo (3. II.) 226 let od Vodnikovega rojstva in (8. I.) 165 let od njegove smrti, da bi dobili šele sedaj v njegovi domačiji nov kulturni hram. Čeprav so bila sicer občasno živa prizadevanja za to, so si vsaj v Šiški v zadnjih dveh desetletjih močno prizadevali, da bi hišo uredili v ta namen. Celotni šiški pionirji so pred dvanajstimi leti zbirali denar, akcijo so nekaj let pozneje nadaljevali upokojeni delavci trgovskega podjetja Emona, ki so načrtovali, da bi bila v obnovljeni hiši razen muzeja še gostilna iz Vodnikovih časov, pa tudi, da bi imeli šiški upokojenci svoje družabne prostore. Vedno se je zataknilo pri denarju, ki ga je še za začetek bilo premalo. V hiši je stanovalo tudi šest družin, za katere je bilo treba poiskati nadomestna stanovanja. V letu 1981 se je Samoupravna stanovanjska skupnost odločila, da iz sredstev za prenovo nakupi stanovanja za te stanovalce in zagotovi denar za novo ostrešje, ki je bilo povsem dotrajano, za drenažo in obnovo stavbnega pohišstva, kar je stalo okrog 12 milijonov din. Predračun za vsa ostala dela pri obnovi je znašal nekaj nad 7 milijonov din. Tako so morali črtati vsa dela za ureditev podstrešja, saj kulturna skupnost Šiška v lanskem letu ni mogla dobiti potrebnih 5,16 milijona din v ta namen. Rešitev je ponovno našla Samoupravna stanovanjska skupnost, ko je najprej odobrila kredit v višini 4 milijonov din, ki ga bodo skupno pokrile kulturne skupnosti ljubljanskih občin in republiška kulturna skupnost.

Funkcionalni program za celotno prenovo Vodnikove hiše je izdelala arhitektka Blažičeva s sodelavci iz Ljubljanskega regionalnega zavoda za spomeniško varstvo. Dela pri obnovi je spremljal najprej odbor pri stanovanjski skupnosti pod vodstvom tov. Čebaška, nato je delo nadaljeval odbor za prenovo, ki ga je imenoval izvršni svet skupščine občine Šiška, vodila pa Majda Lenič; dela je izvajala v obeh fazah DO Usluga Šiška.

Slikar iz Kardeljevega

(mlv) Kot glavna likovna prireditev ob otvoritvi galerijskih prostorov v obnovljeni Vodnikovi hiši je bila razstava 45-letnega slikarja Smiljana Vicenca Popovića, rojenega v Opuzenu in sedaj živečega v Stolcu, kjer vodi Galerijo »Branko Šotra« in likovno delavnico v Kardeljevem. Čeprav je bila prva Popovičeva ljubljanska razstava istovrstna še z tremi slovenskimi razstavljalci, ki so sicer razstajali v drugih prostorih, je njegova razstava še bolj izstopala s svojo posebno interpretacijo sveta, v katerem slikar živi in dela.

Smiljan Vicenco Popović: Cvet z izvira Neretve, oije

Popović nas s svojimi 17 platni, ki v njegovi viziji predstavljajo motive iz kanjona Sutjeske, izvira Neretve v morje in kamniti svet okrog njih, postavlja v svet svoje fantazijske domišljije in simbolike, ki se napaja v trdni realnosti hercegovskega človeka in njegove kamnite dežele.

Kakor sam pravi, za svoje slikarstvo »lušči« površino kamnov, sten in hribov svoje krasa, da bi v njihovi notranjosti in strukturi odkrival tiste vrednote, ki jih preta v svojem posebnem koloritu, na samosvoj in nenavaden način, v katerem ima celo človek svoje, čeprav zastrašujoče mesto.

O Popovičevih stvaritvah nam emotivno posreduje svoje vtise književnik Oskar Davičo: »Vse naokrog sebe slišim molne in mučne zvoke, podobne škrtanju drobilne stroja, ki razbija s svojimi jeklenimi vilicami, ga vnaša vase kakor hrano in ga z izgubljenimi očmi prebavlja, ne da bi prenehal škripati, ko se v njem drobijo skale, ki jih ponuja njegov rodni kraj. V njegovih slikah koprnijo skeleti in bolečine, tarnanje in soize opraskanega lica, telesa, biti, tako da se oblike pojavljajo kot neprekinjena vrsta krčevitega joka, ki ob izhodu iz grla postane variacija tistega — kamen na kamen gomila, gomila na gomilo domačija, neizogibna kakor smrt. Pa tudi spominja na škripanje starih vratnih kril, ki se odpirajo žalostno in otožno, da bi pogledu, ki je prodir v prostor za odprtino, ponudila podobo smrti v vsem, kar ima podzemlje in samo zemlja, vse to srepo skrčeno in zvito v konvulzijah bolečine kot načina življenja. Gledalcu se zdi, da te forme tarnajo, da barve cvilijo pod pridušeni pritiski hribovitega kamenja. Ti glasovi kakor da prihajajo iz goltanca zemlje pod težo materialnih oblik, barv, čopiča in samega platna, kar je sam proces transsubstancije v zvok obarvanih form...«

Vsekakor zanimivo srečanje z Popovičevim slikarstvom.